

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Hukuk Fakültesi Dergisi
Erzincan Law Review

Cilt/Vol: 29 Sayı/No: 1 Haziran/June 2025

**Türk Sinema Mevzuatının Gözden Kaçan Halkası: 1936
Sinema Film ve Senaryolarının Kontrolüne Dair
Talimatnâme**

**The Overlooked Link of Turkish Cinema Legislation: 1936
Regulation on the Control of Cinema Films and Scripts**

  Prof. Dr. Ayhan CEYLAN*

 10.60002/ebyuhfd.1684540

ÖZ

Türk sinema tarihinde, sinemaya özgü genel, soyut ve objektif ilk hukukî düzenleme, denetimle sınırlı kurallar öngören 1932 tarihli Sinema Filmlerinin Kontrolüne Ait Talimatnâme'dir. Bu hukuki metni sırayla, 1936 Sinema Film ve Senaryolarının Kontrolüne Dair Talimatnâme, 1939 Film ve Film Senaryolarının Kontrolüne Dair Nizamnâme, 1977 Film ve Film Senaryolarının Denetlenmesi Hakkında Tüzük, 1983 Film ve Film Senaryolarının Denetlenmesine İlişkin Tüzük, 1986 Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu ve 2004 Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun izlemiştir.

* İstanbul Ticaret Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı.

Makale Bilgisi/Article Info: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received: 26.04.2025 | Kabul/Accepted: 12.05.2025.

Bu makale, intihal programında taranmış ve iki (kör) hakem incelemesinden geçmiştir. This article was submitted in a plagiarism program and reviewed by two (blind) referees.

Atıf/Cite as: Ayhan Ceylan, “Türk Sinema Mevzuatının Gözden Kaçan Halkası: 1936 Sinema Film ve Senaryolarının Kontrolüne Dair Talimatnâme”, EBYÜ-HFD, C. 29, S. 1, Haziran 2025, (1-29).

Bu makale **Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası** lisansı ile lisanslanmıştır.

Türk sinema mevzuatı, sinemayı çeşitli yönlerden ele alan literatürde değerlendirilmiştir. Bu araştırmaların genelinde 1936 yılındaki Sinema Film ve Senaryolarının Kontrolü Talimatnâmesi gözden kaçmıştır. Oysa bu Talimatnâme Resmi Gazete’de yayınlanmış ve yürürlüğe girişi ve içeriği dönem gazetelerinde haber konusu olmuştur. 1934 yılında sinemanın denetimle ilgili kanunî bir dayanağa kavuşması, kanunda öngörülen bu denetimin ayrıntılandırılmasına gerek duyulması ve 1932 Sinema Talimatnâmesi’nin zamanla ortaya çıkan ihtiyaçları karşılayamaması 1936 Sinema Talimatnâmesi’nin kabulüne yol açmıştır. Bu yeni Talimatnâme, 1932 Sinema Talimatnâmesi’ni yürürlükten kaldırırken, sinema senaryo ve filmlerinin denetiminde, özellikle Denetim Komisyonu yapısında, denetim kriterlerinde, Komisyon kararlarına itiraz şekli ve aşamalarında değişiklikler getirmiştir. Talimatnâme’nin uygulanması Kontrol Komisyonlarının, film denetleme örneklerinde dönem karar defterlerine yansımıştır.

Anahtar Kelimeler: Sinema, sansür, film denetimi, film sansürü, film denetim komisyonu, 1936 Sinema Film ve Senaryolarının Kontrolüne Dair Talimatnâme

ABSTRACT

In the history of Turkish cinema, the first general, abstract and objective legal regulation specific to cinema is the Regulation on the Control of Cinema Films dated 1932, which stipulates rules limited to control. This legal text was followed by the 1936 Regulation on the Control of Cinema Films and Scripts, the 1939 Regulation on the Control of Films and Film Scripts, the 1977 Regulation on the Control of Films and Film Scripts, the 1983 Regulation on the Control of Films and Film Scripts, the 1986 Law on Cinema, Video and Music Works, and the 2004 Law on the Evaluation, Classification and Support of Cinema Films.

Turkish cinema legislation has been addressed in literature that examines cinema from various perspectives. In general, the 1936 Cinema Film and Screenplay Control Regulation has been overlooked in these studies. However, this Regulation was published in the Official Gazette and its entry into force and content were reported in newspapers of the period. In 1934, the fact that cinema had a legal basis for inspection, the need to elaborate the inspection envisaged in the law, and the fact that the 1932 Cinema Instruction Regulation could not meet the needs that emerged over time led to the adoption of the 1936 Cinema Instruction Regulation. While this new Regulation repealed the 1932 Cinema Regulation, it brought changes to the inspection of cinema scripts and films, especially in the structure of the Control Commission, the inspection criteria, the form and stages of objection to Commission Decisions. The implementation of the Regulation was reflected in the period decision books of the Control Commissions in the film inspection examples.

Keywords: Cinema, censorship, film control, film censorship, film control commission, 1936 Instructions on the Control of Cinema Films and Scripts.

GİRİŞ

Ortaya çıktığı Osmanlı Dönemi'nden günümüze sinemayı hukuken düzenlemeye yönelik pek çok teşebbüste bulunulmuştur. Sinemaya kategorik yasakçı bir yaklaşım sergilemeyen Osmanlı yönetimi, öncelikle film gösterimine ilişkin bireysel talepleri izne bağlamış, zamanla belli usul ve esaslar oluşturmuş, denetime ilişkin kıstaslar belirlemiştir. Bu yıllarda uygulamada sinemanın denetimi, 1907 Polis Nizamnâmesi'nin, sinemayı, tiyatro ve çalgılı kahveler gibi oyun ve eğlenceye işaret eden Arapça "lu'biyat" kapsamında değerlendiren 122'nci maddesine dayanmıştır. Sinemanın yaygınlık kazanmasıyla birlikte, hukukî boşluk bulunan bu alanda, ülkede yeknesak bir tutum benimsemek amacıyla genel, soyut ve objektif kurallara dayanan bir düzenleme çabasına girişilmiştir. 1913 yılında hazırlanan bir tasarıda, sinema, tiyatro, at ve ip cambazları, sirk oyuncularını, çalgılı kahveler ve çalgıcılar lu'biyat çerçevesinde görülüp aynı nizamnâme kapsamında düzenlenmek istenmiştir. Bu tasarı, 1918 yılına kadar üç kez değişikliğe uğramış, ancak akim kalarak yürürlüğe kavuşamamıştır. I. Dünya Savaşı'nı müteâkip seferberlik ilan edilince 1914 yılında bir Sansür Talimatnâmesi yayınlanmıştır. Talimatnâme, kitap, risâle, tiyatro oyunu ve sinema filmlerini uygulandığı 1918 yılına kadar sansür kapsamına alarak, denetimle sınırlı olarak sinemaya açıkça yer veren yegâne Osmanlı düzenlemesi özelliği taşımıştır. Savaş ve işgal şartları, eğlence fonksiyonunun baskın kalıp basın gibi siyasal etki doğuracak bir araç haline gelmemesi ve yaygınlığının nispeten sınırlı olması Osmanlı Dönemi'nde sinemaya yönelik genel, soyut, ayrıntılı bir hukukî metin ortaya çıkmamasında etkili olmuştur.

TBMM Hükümeti ve Cumhuriyet'in başlangıç döneminde, sinema denetimine dayanak bir düzenleme olarak Polis Nizamnâmesi varlığını korumuştur. 1923 yılında bir şikayet üzerine, Dâhiliye Nezâreti, İcrâ Vekilleri Heyetinin (Bakanlar Kurulu) talebiyle sinema filmlerinin gösterim öncesi denetlenmesi gerektiğine ilişkin ilgili birimlere bir Tebligat göndermiştir. Sinema bu yıllarda uluslararası anlaşmaların konusu olmuş ve 1926 yılında "*Mugâyir-i Edeb ve Hayâ Neşriyatın Men-i Tedâvülû Hakkında Beynelmilel Mukâvele*" imzalanmıştır. Bu sözleşmedeki maddeleri, yürürlüğe giren 1926 Türk Ceza Kanunu yaptırıma bağlamıştır. 1930 Hıfzıssıhha Kanunu belli yaştan aşağı çocukların sinemaya girişlerine ilişkin sınırlamalar öngörmüştür. Sinemanın eğlence yanında öğrencilerin ve toplumun eğitim ve öğretimi, propaganda, ülke tanıtımı, iç ve dış dünyada inkılapların tanıtımı gibi fonksiyonlarından yararlanılsa da yerli yapımın sınırlı, ithal yabancı filmlerin gösteriminin yaygın ve sermaye sahiplerinin

kârı öncelediği şartlarda, sinema alanında genel bir düzenleme 1932 yılına kadar yürürlüğe konamamıştır.

1932'de yayınlanan "*Sinema Filimlerinin Kontroluna Ait Talimatname*", denetimle sınırlı olarak, sinemaya özgü, genel, soyut ve nispeten ayrıntılı kurallar içeren ilk hukukî metindir. 1934'de yapılan eklemeye film senaryoları denetimini de kapsamına alan Talimatnâme, 1986 yılındaki Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu'na kadar yapılacak hukukî düzenlemelerin prototipi olması bakımından da önemlidir. 1934 tarihli "*Matbuat Umum Müdürlüğü ve Vazifelerine Dair Kanun*" ile aynı yıl kabul edilen "*Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu*", ele aldığı her iki kuruma sinema film ve senaryolarının denetimine ilişkin yetki ve görevler veren hükümler öngörmüştür. Böylelikle sinema denetimi, daha sonraki düzenlemelerde atıf yapılacak olan "kanunî" bir dayanağa da kavuşmuş olmaktadır. 1936 yılında, 1932 tarihli Talimatnâme'yi yürürlükten kaldıran "*Sinema Film ve Senaryolarının Kontroluna Dair Talimatname*" yayımlanmıştır. 1937 yılında, sinema filmlerinin halkın eğitiminde kullanılmasını hedefleyen "*Öğretici ve Teknik Filimler Hakkında Kanun*" yürürlüğe konmuştur. Filmlerin denetim yerleri, usulü ve esasları ile denetim ölçütlerine yer veren "*Filimlerin ve Film Senaryolarının Kontroluna Dair Nizamname*" 1939'da kabul edilmiştir. Nizamnâme'yi, benzer mahiyette olan 1977'deki "*Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesi Hakkında Tüzük*" izlemiştir. 1961 Anayasası sinema filmleri hakkında bir hükme yer vermediği gibi, 1963 ve 1976-1979 yıllarında hazırlanan sinemaya özgü iki kanun girişimi de sonuca ulaşamamıştır. 1982 Anayasası'nın 26'ncı maddesi, sinema filmlerinin gösteriminin "izin" sistemine bağlanabileceğini¹ belirtmiştir. 1983'deki "*Filmlerin ve Film Senaryolarının Denetlenmesine İlişkin Tüzük*", ihtilal sonrası kabulü hasebiyle denetim kriterlerinin sayısını çoğaltmıştır. 1986 yılında ilan edilen "*Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu*", Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun denetime ilişkin hükümlerini yürürlükten kaldırarak Osmanlı Devleti'nden 1986 yılına kadar uygulanagelen "denetim merkezli" sinema düzenini sona erdirmiştir. Bu kanun sinemaya mahsus olmamakla birlikte,

1 1982 Anayasası'nın sinema filmlerinin izne bağlanabileceğini öngören 26/1. maddesi şu şekildedir: "*Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet Resmî makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir*".

metinde sinema çok yönlü ele alınmıştır. Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde hazırlanan ve hâlen uygulanan 2004 tarihli “*Sinema Filmlerinin Değerlendirilmesi ve Sınıflandırılması ile Desteklenmesi Hakkında Kanun*”, sinemaya özgü, alanı çok yönlü düzenleyen yegâne genel, soyut ve objektif kurallar içeren hukukî metin özelliğindedir.

Osmanlı'dan günümüze kronolojik olarak bahsi geçen sinema mevzuatı gerek sinema tarihine gerekse sinema mevzuatına yer veren eserlerde inceleme konusu yapılmıştır. Bu çalışmalarda, 1936 tarihli “*Sinema Filim ve Senaryolarının Kontrolüne Dair Talimatname*” gözden kaçmış gözükmemektedir. Resmi Gazete’de yayınlanan bu Talimatnâme metninin yürürlüğü, dönem gazetelerinde haber konusu olmuş, Kontrol/Sansür Komisyonu Kararlarına yansımıştır. Ayrıca Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi’nde, Talimatnâme’nin hazırlığı, kabulü ve yürürlüğüne ilişkin belgelere yer verilmiştir. Bu makalede, dönem birinci el kaynakları dikate alınarak Talimatnâme’nin fark edilemeyen sebepleri, ortaya çıkışı, hukukî niteliği, öngördüğü kontrol mercileri, denetim usulü ve denetim kriterleri analitik bir yöntemle değerlendirilecek, uygulamaya yer verilecektir. Makale sonunda, Talimatnâme metni ve iki belge ek olarak sunulacaktır.

I. 1936 SİNEMA FİLM VE SENARYOLARININ KONTROLÜ TALİMATNÂMESİ VE SİNEMA LİTERATÜRÜ

Sinema tarihine bir bütün olarak ya da belli bir dönem itibariyle yer veren yahut sinemaya hürriyet, sansür, mevzuat boyutuyla bakan çalışmaların genelinde 1936 Talimatnâmesi yer almamıştır. Sinemaya ilişkin yayınların bir kısmı mevzuat konusuyla ilgilenmemiştir. Sinema araştırmalarının yaygın bir kısmı sinema mevzuatına yer vermekle birlikte 1936 Sinema Talimatnâmesi’ni fark edememiştir. Bu kapsamda, Özön, Teksoy, Evren gibi Türk sinema tarihini bir bütün veya Gökmen, Öztürk, Yorgo Bozis-Sula Bozis, Özuyar’da olduğu gibi belli bir dönem veya konu itibariyle ele alan araştırmacıların eserleri zikredilebilir. Bu kısım dâhilinde sayılabilecek; Tongur, Alyot, Ulaş, Onaran, Tikveş, Özgüç tarafından Osmanlı ile Cumhuriyet’in başlangıç ve sonrası dönemlerine dair yazılan ve sinemayı sansür, denetim veya mevzuat kapsamında ele alan yayınlar daha sonra bu alanda yapılacak çalışmalara da kaynaklık etmeleri bakımından özel bir öneme sahiptir. Nitekim İçel, Tarhanlı, Uçar, Sim, Çiftçi, Baykal, Köse, Ataman, Bingöl-Can Maraşlı, Önder Van Der Lee, Yüksel, Coşkun, Karadoğan-Öztürk’ün sinema sansürü, denetimi veya mevzuatı çerçevesinde ortaya koydukları kitap, makale veya tezlerdeki tarihî bilgiler te-

melde belirtilen bu eserler etkisiyle şekillenmiştir. Sinema alanındaki literatürün nadir bir kısmı ismen ya da kısaca yer vermek suretiyle 1936 Sinema Talimatnâmesini ele almış olup; Lüleci, Ceylan, Beyoğlu, Kahraman ve Usta Arslan'ın tez, kitap veya bildirileri bu kapsamda belirtilebilir.

Tarihçiler, hukukçular, iletişim bilimciler başta olmak üzere sinemaya ilgi duyan farklı alanlardaki araştırmacıların bir şekilde sinema mevzuatına yer veren yayınlarında, genel olarak kronolojik bir yaklaşım izlenerek, merkezî bir kontrol sistemi getiren 1932 tarihli Sinema Filmlerinin Kontrolüne Ait Talimatnâme'ye yer verilmektedir. İcrâ Vekilleri Heyetinin 9 Haziran 1932 tarih ve 12979 sayılı Kararnâmesi ile kabul edilen bu Talimatnâme, 19 Temmuz 1932 tarih ve 2153 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanmış, 9 Kanunusani 1934 tarih ve 2600 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan bir ilaveyle Talimatnâme kapsamına film senaryolarının kontrolü de dâhil edilmiştir. Daha sonra, İcrâ Vekilleri Heyetinin 29 Temmuz 1936 tarih ve 5092 sayılı Kararnâmesi ile kabul edilen ve 13 Ağustos 1936 tarih ve 3381 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan "*Sinema Filim ve Senaryolarının Kontroluna Dair Talimatname*" adlı yeni bir düzenleme yürürlüğe konmuştur. Bu Talimatnâme'nin 16'ncı maddesi 1932 tarihli Talimatnâme ve ilavesini yürürlükten kaldırmıştır. 1936 Sinema Talimatnâmesi'nin kabulü ve yürürlüğü bilgisi Resmî Gazete yanında Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi'ndeki belgelere², dönem gazetelerine³ ve yetkili kılınan sinema denetim Kontrol Komisyonu Kararlarına⁴ yansımıştır. Bu Talimatnâme'nin kabulü ve ilanı dönem resmî belgeleri ve gazetelerde yer almasına rağmen sinema literatürünün geneli tarafından acaba nasıl gözden kaçırılmıştır? Somut bilgiler ışığında bazı çıkarımlarda bulunulabilir.

1930'lu yılların sinemaya ilişkin diğer önemli düzenlemesi İcrâ Vekilleri Heyetinin 19 Temmuz 1939 tarih ve 11551 sayılı Kararnâmesi ile yürürlüğüne karar verilen ve 31 Temmuz 1939 tarih ve 4272 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan "*Filimlerin ve Filim Senaryolarının Kontroluna Dair Nizamname*"dir. Mahiyeti bakımından aynı olmakla birlikte 1932 ve 1936 tarihli Sinema Talimatnâmelerinden daha ayrıntılı bir metin olan 1939 Nizamnâmesi, 36'ncı maddesinde yapılan bir hata üzerine bir önceki

2 Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30.18.1.2/67.64.16, 29 Temmuz 1936.

3 Cumhuriyet Gazetesi, 14 Ağustos 1936, s. 1, 3; Akşam Gazetesi, 14 Ağustos 1936, s. 2.

4 Ali Karadoğan/Semire Ruken Öztürk, Sansür Karar Defterleri Üzerine Bir İnceleme: Türkiye'de Sinema Sansürünün Tarihi (1932-1988), C.I-III, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2022, C. I, s. 32-33, 37-38, 46, 51.

1936 tarihli Sinema Talimatnâmesi yerine, 1936 Sinema Talimatnâmesi'nin daha önce yürürlükten kaldırmış olduğu 1932 Sinema Talimatnâmesi'ni ve ilavesini yürürlükten kaldırmıştır. Dolayısıyla, aslında yürürlükte olmayan 1932 Sinema Talimatnâmesi sehven iki kez yürürlükten kaldırılmıştır. Bu hatanın, “tavzih, tashih veya düzeltme” adı altında giderildiğine dair bir Resmi Gazete metni de görülmektedir. Hatta 8 Ağustos 1939 tarih ve 4279 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanan “*Öğretici ve Teknik Filimlerin Kontrolü Hakkında Nizamname*” metni sonunda ilgili mevzuat kronolojik olarak sayılırken, 1939 Sinema Nizamnâmesi ardı sıra 1936 Sinema Talimatnâmesi yerine yine sehven 1932 Sinema Talimatnâmesi'nin yer aldığı dikkat çekmektedir.

Doğrudan Resmî Gazete’ye veya ikinci dereceden kaynaklara atıf suretiyle 1932 Sinema Talimatnâmesine yer veren yayınların çoğunda, 1936 Sinema Talimatnâmesi'nin fark edilememesinde, 1936 Sinema Talimatnâmesi'ni yayınlayan Resmî Gazete'nin ve dönem basınının dönemi ele alan “temel kaynaklarda” görülememesinin veya bir şekilde atlanmasının etkili olduğu söylenebilir. Sinema mevzuatına özellikle Tongur, Alyot, Ulaş, Onaran, Tikveş, Özgüç ve Özön gibi temel kaynaklardan⁵ yararlanarak yer veren yayınların,⁶ bu kaynakların 1936 Talimatnâmesi'ni

-
- 5 Hikmet **Tongur**, Türkiye'de Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1946, s. 398, 412; Halim **Alyot**, Türkiye’de Zabıta, Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisi Türk Polis Tarihi Araştırmaları Merkezi, Ankara 2008, s. 781-784; Bahri **Ulaş**, “Türkiye’de Film Senaryolarının Tetkiki ve Sinema Filmlerinin Kontrolü”, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, C. 7, S. 3-4, 1958, s. 16-20; Alim Şerif **Onaran**, Sinematografik Hürriyet, İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, Ankara 1966, s. 132-139; Özkan **Tikveş**, Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Sinema Filimlerinin Sansürü, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1968, s. 11-14; Ağâh **Özgüç**, Türk Sineması Sansür Dosyası, Koza Yayınları, İstanbul 1976, s. 8-13; Nijat **Özön**, Türk Sinema Tarihi (1896-1960), 4. Basım, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 240-241.
- 6 İştâar **Tarhanlı**, “Sinemada Sansür Üstüne”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, C.4, S.1-3, 1983, s. 125-126; Mustafa **Gökmen**, Başlangıçtan 1950’ye Türk Sinema Tarihi ve Eski İstanbul Sinemaları, Denetim Ajans Basımevi, İstanbul 1989, s. 50-51; Emine **Uçar**, Türk Sinemasında Sansür Konusuna Bir Yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995, s. 36-39; Şükrü **Sim**, Türkiye’de Sinema Filmleri ve Sansür, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996, s. 34-36; Ahmet **Çiftçi**, “Mukayeseli Hukuk Açısından Film Denetim Sistemleri ve 3257 Sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununun Getirdiği Sistem”, Selçuk İletişim, C. 2, S. 1, 2001, s. 22; Serdar **Öztürk**, Erken Cumhuriyet Döneminde Sinema, Seyir, Siyaset, Elips Kitap, Ankara 2005, s. 161-166; Rekin **Teksoy**, Rekin Teksoy’un Sinema Tarihi, C. I-II, 3. Baskı, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 2009, s. 482; Özen **Köse**, Türk Sinemasında Sansür, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

gözden kaçırmalarına bağlı olarak bu Talimatnâme'yi fark edemedikleri anlaşılmaktadır. Resmî Gazete ve dönem basını hâriç tutulursa, İnternet ortamında kaynaklara ulaşmanın söz konusu olmadığı, tasnif ve kataloglama imkanlarının uzun dönem sınırlı olduğu Arşiv Kaynaklarında, 1936 Talimatnâmesi'ne ilişkin bir bilgiye ulaşamama temel kaynaklar bakımından mazur görülebilir. Literatürde 1936 Sinema Talimatnâmesi'ni görmede etkili diğer önemli bir sebep, sinema mevzuatına yer veren tüm kaynaklarda değinilen 1939 Sinema Talimatnâmesi'nde, yürürlükten kaldırılan önceki Sinema Talimatnâmesi'nin, 1936 Sinema Talimatnâmesi yerine hatalı olarak 1932 Sinema Talimatnâmesi olarak verilmesidir. 1936 Sinema Talimatnâmesi'nin yayımlandığı Resmî Gazete'yi gözden kaçıran literatürün 1939 Sinema Talimatnâmesi'ne yer veren Resmî Gazete'deki yürürlükten kaldırma maddesine bakarak 1936 Sinema Talimatnâmesi'ni fark etme fırsatı da hatalı olarak yürürlükten kaldırma maddesinde 1932 Sinema Talimatnâmesi'nin zikredilmesi nedeniyle mümkün olamamıştır. Böylelikle, literatürün gözden kaçırmaya resmî makamların hatası da eklenince, sinema mevzuatının kronolojik sıralamasında, 1932 Talimatnâmesi'nden sonra 1936 Talimatnâmesi yerine, yaygın bir şekilde 1939 Talimatnâmesi sıralanmıştır.

1936 Sinema Talimatnâmesi'ne yer veren az sayıdaki araştırmanın tarih ve hukuk tarihi alanında yapıldığı görülmektedir. 1936 Sinema Talimatnâmesi gibi geçmiş bir döneme işaret eden bir metne ulaşmada tarih

Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 87-90; Afif **Ataman**, Türk Sinemasında Sansür ve Etkileri, Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 89-94; M. Burçak **Evren**, Türk Sinemasının 100 Yılı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2014, s. 95-96; Yorgo **Bozis**/Sula **Bozis**, Paris'ten Pera'ya Sinema ve Rum Yöneticiler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014, s. 140; Kemal Cem **Baykal**, Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde 5224 Sayılı Kanun Çerçevesinde Sinema Filmlerinin Denetlenmesi ve Ortaya Çıkan Sorunlar, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, s. 117-121; Ali **Özuyar**, Hariciye Koridorlarında Sinema, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019, s. 85-86; Yasemin **Önder Van Lee**, Sinema Filmlerinin Denetiminde Genel Ahlak Kriteri, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 173-176; Rahime Fulya **Yüksel**, Sansür Bağlamında Türkiye'de Siyaset, ve Sinema İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 70-71; Sena **Coşkun**, "Sinema Filmlerinin Denetimi", Kitle İletişiminde Denetim, Edt. Ahmet Çiftçi, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s. 270-271; **Karadoğan/Öztürk**, C. I, s. 25; Kayıhan **İçel**, Kitle İletişim Hukuku, Yenilenmiş 15. Baskı, Beta Basım ve Yayımları, İstanbul 2023, s. 85-86, 468; Mahmut **Bingöl**/Merve **Can Maraşlı**, "Erken Cumhuriyet Dönemi ve Öncesinde Kitle İletişim Alanındaki Yasal Düzenlemeler", İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, S. 64, 2023, s. 166-167.

formasyonunun katkısı inkar edilemez. Buna, önemli miktarda Arşiv belgesinin, Resmî Gazete'nin, kitap, dergi ve gazetenin internet ortamına aktarılması ve geçmiş bir bilgiye, kaynağa metin içi arama yapma imkanını da kullanarak ulaşmanın yakın zamanlarda mümkün hâle gelmesinin kolaylığını da eklemek gerekir. Nitekim 1936 Sinema Talimatnâmesi'ne ismen değinen ya da kısmen inceleme konusu yapan araştırmalar, son 15 yıl içinde yapılan araştırmalar olup bahsedilen teknolojik imkanları kullanmak suretiyle ya Resmî Gazete'ye ya Arşiv belgelerine ya da her ikisine dayanmış gözükmetedir⁷.

II. 1936 SİNEMA FİLM VE SENARYOLARININ KONTROLÜ TALİMATNÂMESİ'NİN ORTAYA ÇIKIŞI

Osmanlı Dönemi'nde olduğu gibi Cumhuriyet'in başlangıç döneminde sinemaya özgü bir düzenleme olmamasının boşluğu iyice fark edilmiştir. Özellikle filmlerin denetimi meselesi ile toplumun eğitim ve öğretimine yönelik filmlerin gösteriminin önemi, düzenleme yapılması ihtiyacını öne çıkaran sebepler olarak görülmüş, 1931 yılında bu alandaki boşluğu doldurmak üzere bir kanun lâyihası hazırlanmasına karar verilmiştir⁸. 19 Mart 1932'de hükümet tarafından hazırlanan Polis Vazife ve Selahiyetleri Hakkında Kanun

7 Bu kapsamdaki incelemeler için kronolojik sırayla bkz. Yalçın **Lüleci**, İktidar ve Sanat (1923-1950), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 453-454; Ayhan **Ceylan**, “Başlangıçtan Günümüze Türk Sinema Mevzuatında Bir Denetim Kriteri Olarak Din”, Medya ve Din Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2-3 Nisan 2015, Sempozyum Bildirileri, Yay. Haz. Mete Çamdereli/Nihal Kocabay Şener/Betül Onay Doğan, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul 2015, s. 147-150; Süleyman **Beyoğlu**, İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sineması (1895-1939), Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, s. 216-219; Özlem **Kahraman**, Türkiye'de 1923-1950 Yılları Arasında Sinema ve Tiyatro, Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022, s. 188-202; Kader **Usta Arslan**, Türkiye'de Sinema Filmleri Mevzuatında Ödenetim, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024, s. 71-86.

8 Tiyatro ve sinema biletlerinden alınan verginin azaltılmasına yönelik Meclis'e sunulan bir kanun teklifinin esbâb-ı mücibesinde; “...*Tiyatro ve sinemaların âlemi medeniyete ve bilhassa halkın terbiyeyi içtimaiyesine ve tehzihi ahlâkına ettikleri hizmet gayri kabili inkârdır. Maarife ettikleri hizmet ise pek büyüktür. Bu husus son harf inkılâbımızda sinemalarımızın matbuattan ziyade hizmetleri sebkat etmiştir. Gazetelerimizin yevmiye kırk elli bin kariine mukabil sinemalarımız umum Türkiyede en aşağı yevmiye yarım milyon halka yeni harflerin okunmasını öğretmişlerdir, ilmî, fennî, siyasi, içtimâî büyük bir propaganda vasıtası olan tiyatro ve sinemalara Hükümetimizin de pek ziyade ehemmiyet vermesi iktiza etmektedir...*” şeklinde sinemanın

Lâyihası Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulmuştur. Kanun Lâyihasının Esbâb-ı Mûcibesi'nde; sinema filmlerinin gösterim öncesi muayenesinin ve polis izninin gerekli görüldüğü, sinemalar ve filmler hakkında mevcut usulün ihtiyacı karşılamadığı, bu kapsamda esaslı ve ayrıntılı bir talimatnâme hazırlanacağı belirtilmekteydi⁹. Nitekim 1932 Sinema Filmleri Kontrolü Talimatnâmesi'nin bu kapsamda hazırlandığı görülmektedir¹⁰. Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanun Lâyihası'nın görüşmeleri esnasında, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, sinema filmlerinin bir heyet tarafından, çıkarılacak bir nizamnâme gereğince kontrol edileceğini belirtmiştir. Meclis görüşmelerinde, Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey'in aktüel filmlerin denetiminin çıkarılacak nizamnâmede ayrı bir usule tâbi olması teklifi de Dâhiliye Vekili tarafından uygun görülmüştür¹¹. Meclis görüşmelerinden anlaşıldığı kadarıyla, 1932 tarihli Talimatnâme sonrası; "talimatnâme" ya da "nizamnâme" şeklinde yeni bir düzenleme yapılması düşüncesi yerleşmiş durumdadır. 1934 tarihli "*Matbuat Umum Müdürlüğü ve Vazifelerine Dair Kanun*"un¹² 1'inci maddesi gereği kurulan Dâhiliye Vekilliğine bağlı Matbuat Umum Müdürlüğünün vazifeleri arasında; "*Radyo, filim ve tiyatro gibi efkârı umumiye ile alâkadar olan vasıtaları murakabe etmek*" (1/j) ile "*Memleket dahilinde yapılan filimlerin senaryolarını ve hariçten*

önemi dile getirilmiştir. TBMM Zabıt Ceridesi, 3. Devre, 4. İçtima, 22. İn'ikat, Sıra No: 36, C. 24, s. 1, <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d03/c024/tbmm03024022.pdf>, E.T. 5.4.2025. Bu teklif kabul edilmemekle birlikte, hem denetime hem de sinemanın toplumu aydınlatma yönüne işaret eden TBMM Kararı alınmasına yol açmıştır. 19 Ocak 1931 tarih ve 602 sayılı sinemalar hakkında TBMM Kararı şu şekildedir: "*Memleketimize getirilecek sinema filimlerinin inkilâbımızın gayelerine, içtimaî vaziyetimize uygun olmasını ve bilhassa çocukların ve gençlerin terbiye ve tenvirine hadim filimler celbedecek müesseselerin daha fazla müsaadelere mazher edilmelerini temin eyliyecek surette Hükûmetçe bir kanun lâyihası hazırlanmasına... Umumi Heyetin yirmi ikinci in'ikadının birinci celsesinde karar verilmiştir*". Resmî Gazete (R.G.), 27 Kânunusani 1931, S. 1710.

9 Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu Lâyihası'nın Esbâb-ı Mûcibesi için bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, 4. Devre, 3. İçtima, 77. İn'ikat, Sıra No. 205, C. 23, s. 1-6. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c023/tbmm04023077.pdf>, E.T. 5.4.2025.

10 Onaran, s. 135 d.n.2.

11 Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya, görüşmeler sırasında; "*son zamanlarda çıkan senaryolu filmlerin sinemalarda gösterilmesi efkârı umumiyede iyi tesir bırakmadı*" demektedir. TBMM Zabıt Ceridesi, 4. Devre, 3. İçtima, 77. İn'ikat, C. 23, s. 407.

12 R.G., 29 Mayıs 1934, S. 2713.

gelen filimleri kontrol etmek” (2/i) bulunmaktadır 1934 yılında kabul edilen “Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu”nun¹³ 6’ncı maddesinde; “*Hariçten gelen filimlerin gösterilmesi ve dahilde yapılacak filimlerin çekilmesi polisin iznine bağlıdır. Polis filimlerin ve senaryoların tetkik ve muayene işini alâkalı makamlarla birlikte ve nizamnamesine göre yapar*”, hükmüne yer verilmektedir. Geline aşamada, sinema film ve senaryo denetimi, genel hükümlerle de olsa kanun¹⁴ kapsamına alınmıştır. Ancak sinemayı çok yönlü düzenleyen bir kanun yine çıkarılamamıştır. Her iki kanunda bahsedilen denetimi ayrıntılandırarak bir hukuki metne ihtiyaç duyulmaktadır. 1932 Sinema Filmleri Kontrolü Talimatnâmesi yürürlükte olsa da, “kanunî” bir dayanağa sahip, zamanla ortaya çıkan eleştirileri ve ihtiyaçları dikkate alarak Dâhiliye Vekâleti bünyesinde, Genelkurmay Başkanlığı ile bütün vekâletlerin mütâlaalarını almak suretiyle¹⁵ film ve senaryoların denetim mercilerini, usulünü ve denetim kriterlerini ayrıntılı olarak düzenleyen¹⁶ 1936 tarihli Sinema Film ve Senaryolarının Kontrolü Talimatnâmesi hazırlanarak kabul edilmiştir. Yeni Talimatnâme ile 1932 Sinema Talimatnâmesi yürürlükten kaldırılmıştır.

III. 1936 SİNEMA FİLM VE SENARYOLARININ KONTROLÜ TALİMATNÂMESİ’NİN HUKUKÎ NİTELİĞİ

1936 Sinema Film ve Senaryolarının Kontrolü Talimatnâmesi, 1932 Sinema Film ve Senaryoları Talimatnâmesi’nde olduğu gibi Dâhiliye Vekâletinin yazılı teklifi üzerine İcrâ Vekilleri Heyetinin tasdik etmesiyle “talimatnâme” şeklinde yayınlanan pozitif bir hukuk metnidir. Hazırlandığı dönem itibariyle talimatnâmeler, ilgili

13 R.G., 14 Temmuz 1934, S. 2751.

14 1932 Sinema Talimatnâmesi Tasarısı hakkında çeşitli vekâletlerden de görüş istenmişti. Adliye Vekâleti, filmlerin “*men’ini temin için*” bir kanuna ihtiyaç olduğunu dermeyan etmiştir (BCA, 30.18.1.2/67.64.16.).

15 BCA, 30.18.1.2/67.64.16.

16 1936 Film ve Senaryolarının Kontrolü Talimatnâmesi’nin başlanıç kısmında; “*Matbuat Umum Müdürlüğü teşkilâtına ve vazifelerine dair olan 2444 numaralı kanunun birinci maddesinin (J) ve ikinci maddesinin (I) fıkralarile 2559 numaralı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun 6 ncı maddesi mucibince sinema senaryo ve filimlerinin muayene ve tetkiklerle halka gösterilmesine izin verilmesi işbu talimatname hükümlerine bağlıdır*” ifadesine yer verilmektedir. R.G., 13 Ağustos 1936, S. 3381.

nezâretin kabulü ve yürürlüğünü arzetmesiyle İcrâ Vekilleri Heyetinin bir işlemi olan kararnâme ya da bakanlık veya kamu kurumlarının bir tasarrufu olarak müstakilen yayımlanabilmekteydi. Bir diğer ifadeyle, İcrâ Vekilleri Heyeti yanında nezâretler (bakanlıklar) ve kamu kurumları da talimatnâme kabul ederek ilan edebilmekteydi¹⁷.

1894 Tiyatro Sansür Talimatnâmesi¹⁸ ile kitap, risale, tiyatro ve sinemayı kapsayan 1914 Sansür Talimatnâmesi¹⁹ örneklerinde olduğu üzere Osmanlı Devleti'nde de hukukun yazılı şekli bir kaynağı olarak talimatnâmeler yayınlanmaktadır. Kanun, nizamnâme gibi genel, soyut ve objektif kurallar içeren talimatnâmeler, idarî bir tasarrufla ortaya çıkmaktadır²⁰. Talimatnâmeler, 1932 Sinema Talimatnâmesi'nde olduğu gibi bazen bir kanunî dayanak olmaksızın yayınlanırken, 1936 Sinema Talimatnâmesi'nde görüldüğü üzere bazen kanunî bir dayanakla ilan edilebilmektedir. 1924 Anayasası talimatnameye yer vermezken, “*kanunların tatbik suretini göstermek veya emrettiği konuları belirlemek*” üzere Şûra-yı Devlet incelemesinden geçirilmek şartıyla İcrâ Vekilleri Heyetinin nizamnâme yapabileceğini (m.52) düzenlemektedir. 1930'lu yıllar itibarıyla, talimatnâmenin düzenleme alanı bakımından nizamnâmeden büyük bir farklılık göstermediği söylenebilir. Nitekim 1936 Sinema Talimatnâmesi de 1934 Matbuat Umum Müdürlüğü ve Vazifeleri Kanunu ile 1934 Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu gereğince, her iki kanunda yer verilen “denetim konusunu belirtmek” ya da ayrıntılandırmak üzere çıkarılmıştır.

17 Sözelimi Maarif Vekâletince tanzim edilen Dil Heyetinin Vazifeleri Hakkında Talimatnâme, İcrâ Vekilleri Heyeti tarafından tasdik olunurken (R.G., 12 Kanunusani 1929, Sy. 1090), PTT Memurları Hakkında İnzibat Cezaları Talimatnamesi ilgili bakanlık (R.G., 17 Teşrinievvel 1935, Sy. 3134), Orman Umum Müdürlüğüne Ait Talimatnâme (R.G., 26 Ağustos 1938, Sy. 10496) ilgili Müdürlük tasarrufu olarak yayınlanmıştır.

18 Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, (BOA), Maarif Nezareti Mektubi Kalemi, (MF.MKT), 239/36, 20 Safer 1312/23 Ağustos 1894.

19 Sansür Talimatnâmesi, İstanbul 1330.

20 Sıddık Sami Onar, İdare Hukukunun Umumî Esasları, C. I-III, 3. Baskı, Hak Kitabevi, İstanbul 1966, C. I, s. 389.

IV. 1936 SİNEMA FİLM VE SENARYOLARININ KONTROLÜ TALİMATNÂMESİ'NİN KAPSAMI

A. Genel Olarak

Talimatnâme, başlangıç, 18 madde ve bir muvakkat maddeden oluşmaktadır. Başlangıç kısmında, düzenlemenin sebebi ve konusuna yer verilmiştir. Metinde, “İlk muayene yeri” (m.1), “Başvurma yolu” (m.2), “Yasaklar” (m.3-4), “İzin vesikası” (m.5), “Kontrol komisyonu” (m. 6-8), “Komisyon kararlarına itiraz” (m.9-10), “Filimlerde Türkçe yazılar” (m.11), “Masraflar” (m.12) şeklinde bölüm başlıkları düzenlenmiştir. Ayrıca bir başlık olmaksızın; “sıhhî ve içtimaî” filmler ile “terbiyevî ve hususî filimler” (m.12-15), “yürürlük” (m.16,17,19) ve “aktüalite filmleri”ne ilişkin muvakkat bir madde yer almaktadır. Talimatnâmenin, bölüm başlıkları ve içeriği dikkate alındığında, 1934 Matbuat Umum Müdürlüğü ve Vazifeleri Kanunu ile 1934 Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu’na dayanarak, bu kanunlarda öngörülen film ve senaryo kontrolünü; başvuru usulü, kontrol komisyonları, denetim ilkeleri, komisyon kararları ve itiraz ve farklı bir rejime tâbi tutulan filmler şeklinde ayrıntılandırarak düzenlediği görülmektedir. 1937 yılında Talimatnâme’nin 2’nci ve 5’inci maddelerinde değişiklik ile bir yeni madde ilâve etmeyi öngören bir çalışma yapılmıştır. Dâhiliye Vekâleti tarafından hazırlanıp İcrâ Vekilleri Heyetinin onayına sunulan bu tadil talebi, Başvekâletçe (Başbakanlık); Talimatnâme’nin Genelkurmay Başkanlığı ve bütün vekilliklerin (bakanlık) mütâlaaları alınmak suretiyle hazırlandığı ve aynı usulün Talimatnâme’nin tadilinde de izlenmesi gerektiği gerekçesiyle geri çevrilmiştir²¹. Arşiv belgelerinde, sürecin sonrasına ilişkin bir belgeye rastlanılmamış; Resmi Gazete’de yapılan taramada da tadil teklifinin yürürlüğüne ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Sinema senaryo ve filmlerinin kontrolünü isteyen kimse İstanbul Valiliğine bir dilekçe ile başvuracaktır. Dilekçeye bağlı beyannamede, filmin adı, uzunluğu, dili, yazarı ve hangi kurumun eseri olduğu belirtilecektir. Film senaryosunun, söz ve şarkıların orijinal metni, filmde geçen her türlü yazının Türkçe’ye çevrilmiş şekilleri

21 BCA, 30.18.1.2/67.64.16.

ve ilgili film müessesesi tarafından filmin ilan ve afişleri teslim edilecektir. Yabancı ülkelerden getirilen filmlerin kontrolü gümrük muamelesi öncesi yapılacak, filmler, kontrolün yapılacağı salona götürülüp, denetim sonrası gümrüğe geri gönderilecektir (m. 2).

B. Kontrol Komisyonu

1932 Sinema Talimatnâmesi'nde öngörülen “merkezî” kontrol sistemi yeni Talimatnâme'de de sürdürülmüştür. Buna göre film kontrolü, İstanbul Valiliği tarafından daimî olarak belirlenecek bir mekanda, “bir defaya mahsus olmak üzere” İstanbul'da bir komisyon tarafından gerçekleştirilecektir (m.1). Kontrol Komisyonu, Dâhiliye Vekâleti adına Emniyet İşleri ve Matbuat Umum Müdürlüklerinden seçilecek iki ve Millî Emniyet Reisliğince gösterilecek bir memurla, Kültür Bakanlığınca tayin olunacak bir temsilciden oluşacaktır. Askerlikle ilgili filmlerin kontrolünde Büyük “*Erkanıharbiye Reisliği*” (*Genelkurmay Başkanlığı*), ekonomi, tarım, sağlık veya sosyal nitelikli filmlerde ilgili bakanlık temsilcisi davet olunacaktır. Komisyona vali başkanlık edecek veya üyelerden birini vekil tayin edecektir (m.6). Komisyon, günde iki filmi geçmemek üzere haftada dört gün kontrol yapacaktır (m.8).

C. Denetim Kriterleri

Talimatnâme'nin 3'üncü maddesinde yer verilen denetim kriterleri ya da “yasaklar” şunlardır:

1-“*Herhangi bir devletin Türkiye'de siyasî propagandasını*” yapma,

2-“*Herhangi bir ırkı, herhangi bir milleti tezyif*” etme,

3-“*Şark milletlerini, müstemleke halklarını aşağı, yabanî mahluklar şeklinde gösterme, onlar aleyhinde propaganda*” yapma,

4-“*Din propagandası*” yapma,

5-“*Umumî terbiye ve ahlaka mugâyir*” olma “ve askerlik şeref ve şevkini” kırma,

6-“*Memleketin inzibat ve emniyeti bakımından zararlı*” olma,

7-“*Cürüm işlemeye tahrik*” etme,

8-“*Zamanın geçmesiyle filmlerin yıpranması ve perde üzerinde gözleri yoracak derecede eskimiş*” olması.

1936 Sinema Talimatnâmesi'nde 1932 Sinema Talimatnâmesi'nde yer almayan kriterler olduğu göze çarpmaktadır.

“Herhangi bir devletin Türkiye’de siyasî propagandasını yapma”, “herhangi bir ırkı, herhangi bir milleti tezyif etme”, “Şark milletlerini, müstemleke halklarını aşağı, yabanî mahluklar şeklinde gösterme, onlar aleyhinde propaganda yapma” ve “cürüm işlemeye tahrik etme” 1936 Sinema Talimatnâmesi’ne ilave yeni kriterler olarak görülmektedir.

D. Komisyon Kararları

Talimatnâme’ye göre Türkiye’de yapılacak filmlerin önce senaryoları kontrol edilecek, kontrol kriterlerine uygun bulunduğu senaryo filme çekilecektir. Senaryo filme çekildikten sonra Komisyon tarafından bu kez film hâliyle tekrar kontrol yapılacaktır (m.4).

Yapılan inceleme sonrası gösterilmesinde sakınca görülmeyen filmler Komisyon tarafından imzalı belgelerle kayıt altına alınacak ve Emniyet Müdürlüğü tarafından film sahibine izin vesikası verilecektir. Böylece merkezî bir kontrolden geçen film bundan sonra herhangi bir kontrole tâbi tutulmaksızın Türkiye’nin her tarafında gösterilebilecektir. Öte yandan ülke dâhilinde yapılan “merâsime veya umumî manzaralara” ilişkin sinemaya alınacak “fotoğrafların” çekilmesi için de polisten izin alınacaktır. Bu gibi fotoğraflar komisyonca kontrol edilmeden yabancı ülkelere gönderilemeyecektir (m.4).

Komisyon, denetimi akabinde, filmlerin bazı kısımlarının kesilmesi veya isminin değiştirilmesi şartıyla gösterime karar verebilecektir. Bu durumda, filmin o kısımları veya ismi sahibinin rızasıyla kestirilecek veya değiştirilecektir. Gerekli düzeltmelerle gösterilmesine izin verilen filmlerin kesilen kısımlarının gösterilmesine imkan vermemek amacıyla keyfiyet ilgili birimlere bildirilecektir (m.7).

E. Komisyon Kararlarına İtiraz

İstanbul Komisyonu tarafından öndenetimi yapılan bir film, Film Kontrol Komisyonu üyelerinden birisinin itirazı veya gösterilmesine izin verildiği halde sakıncalı olduğunun ilgili vekâletçe duyulması ya da verilen karara film sahibinin rıza göstermemesi hâlinde ikinci kez Ankara’da incelenecektir. Bu hâlde kontrol, ilgili vekâlet temsilcilerinden oluşan bir komisyon marifetiyle gerçekleştirilecektir (m.9). İstanbul Komisyonunun kararlarına karşı yapılan

itirazlar Ankara Valiliği tarafından belirlenecek bir sinemada yapılacaktır (m.1). Tekrar kontrol sonrasında İstanbul Komisyonunun kararı onanacak veya reddedilecektir. Ankara Komisyonu tarafından alınan karara film sahibi gerekçe belirterek Dâhiliye Vekilliği nezdinde itiraz edebilecektir. Dâhiliye Vekili gerekli gördüğü takdirde kendi başkanlığında Komisyonu yeniden toplayacak ve filmi tekrar kontrol ettirerek kesin kararı verecektir. (m.9). Ankara Komisyonu kararlarını oyçokluğuyla alacaktır. Komisyonunda muhalif kalan üye gerekçe göstererek karara itiraz edebilecektir. Dâhiliye Vekili gerekli görürse bu itirazı dikkate alarak Komisyonu kendi başkanlığı toplayacak ve kesin kararı yine Dâhiliye Vekili belirleyecektir (m.10). Böylelikle, senaryo ve filmlerin kontrolünde, ilk denetim yeri olarak İstanbul Komisyonu, bu Komisyonun kararlarına karşı Ankara Komisyonu, bu Komisyonun kararlarına karşı da gerekli görmesine bağlı olarak başkanlığında topladığı Komisyonunda kesin kararı verecek Dâhiliye Vekilinden oluşan üç aşamalı bir sistem öngörüldüğü görülmektedir.

V. 1936 SİNEMA FİLM VE SENARYOLARININ KONTROLÜ TALİMATNÂMESİ'NİN UYGULAMASI

Talimatnâme'nin yürürlükte olduğu 1939 yılına kadarki yaklaşık üç yıllık sürede nasıl bir uygulama seyri geçirdiğine ilişkin en önemli bilgi kaynakları Kontrol Komisyonu tarafından tutulması öngörülen (m.5) karar defterleridir. Bu konuda dergi veya gazetelere yansıyan istatistik kabilinden bilgiler de görülebilmektedir²². Denetim başvuruları üzerine komisyonlar tarafından verilen kararların yer aldığı karar defterleri üzerine 2022 yılında bir çalışma yapılmıştır²³. Komisyon kararlarından biri “*The Drum*” filmi hakkındadır. A.E.W. Mason'un 1937 tarihli bir romanından uyarlanan 1938 yapımı İngiliz filmi Hindistan'ın bir eyaletinde İngiliz nüfuzunun kurulmasıyla ilgilidir. İngiliz propagandası yaptığı ve Müslümanları

22 Kontrol Komisyonunun son bir buçuk sene içinde yaptığı denetimde, 691 film kontrol edilmiş, 16 film reddedilmiş, 14'ü bazı tadilatla kabul edilmiştir. Bkz. Cumhuriyet, 5 Kânunuevvel 1933, s. 2; Milliyet, 5 Kânunuevvel 1933, s. 3. Yine Polis Mecmuası'nda yer alan bir bilgide, kontrol edilen 231 filmin 10'unun reddedildiği, 10'unun da değişiklik öngörülerek kabul edildiği belirtilmektedir. Bkz. Polis Dergisi, Y. 23, S. 307, 1936, s. 3695.

23 Karadoğan/Öztürk, C.I-III.

Hindistan'ın düşmanları olarak takdim ettiği iddialarıyla Müslümanlar tarafından protesto edilen film, sonunda Hindistan'da o dönem gösterimden kaldırılmıştır²⁴. Talimatnâme'nin denetim kriterlerine ilişkin ilk üç maddesine aykırı olduğu gerekçesiyle, Komisyon tarafından alınan ittifak kararıyla film Türkiye dâhilinde ve Hatay'da gösterimden yasaklanmıştır²⁵. Komisyon 25 Mart 1938 tarihli kontrolünde, “*Çöl Kızı Cemile*” adlı Türkçe sözlü yabancı filmin “ezan ve namaz kısımları çıkarıldıktan sonra” halka gösterilmesine karar vermiştir²⁶. Komisyonun filmin bir kısmını, denetim kriterlerinin 4'üncü maddesinde yer alan; “din propagandası yapma” kapsamında bir ihlâl olarak gördüğü ve Talimatnâme'nin 7'nci maddesinde yer alan; “mahzur görülen kısmın kesilmesi suretiyle yayımlama” yetkisini kullandığı anlaşılmaktadır. Kontrol Komisyonu yaptığı ödenetimde “*Kiss of Araby*” adlı filmin gösterimine izin vermemiştir. Film sahibi Talimatnâme'nin 9'uncu maddesindeki hakkı kapsamında Ankara Komisyonunda filmin tekrar incelenmesini istemiştir. Ankara Komisyonu yaptığı kontrol sonrası, filmi, denetim kriterlerinin; “Müstemleke halklarını aşağı gösterme” ve “Umumî terbiye ve ahlaka mugayir olma ve askerlik şeref ve şevkini kırma” şeklindeki 3'üncü ve 5'inci maddelerine aykırı bularak yasaklamıştır²⁷.

1938 yılında çekilmiş “*Beyaz Esire (L'esclave Blanche)*” adlı Fransız film, bir film şirketi tarafından ithâlî esnasında Komisyonca yapılan 24 Nisan 1939'daki kontrol neticesi reddedilmiştir. Daha sonra film Ankara Komisyonunun incelemesine götürülmüştür. Ankara Komisyonu tarafından 16 Mayıs 1939'da yapılan kontrolde, film, “Türk milletini tehzil (alaya alma)” gerekçesiyle tekrar gösterimden yasaklanmıştır. Komisyonun bu kararı esnasında Maarif ve Hâriciye Vekâletleri temsilcileri şerh düşerek; “filmin bazı ilavelerle gösterimi” lehine görüş belirtmişlerdir. Karar Defterindeki kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla, film, film sahibinin yaptığı itiraz neticesinde 15 Ocak 1940 tarihinde Ankara Komisyonu tarafından

24 Prem **Chowdhry**, “Propaganda and Protest: The Myth of the Muslim Menace in an Empire Film (The Drum, 1938)”, *Studies in History*, C. 16, S. 1, February 2000, s. 110-122.

25 **Karadoğan/Öztürk**, C. I, s. 32-33.

26 **Karadoğan/Öztürk**, C. I, s. 36.

27 **Karadoğan/Öztürk**, C. I, s. 37-38.

tekrar incelenerek bir önceki karardaki gerekçeyle reddedilmiştir. Burada dikkat çeken yön, İstanbul ve Ankara Komisyonlarının karar verme dönemlerinde, Talimatnâme'nin; Ankara Komisyonunun tekrar inceleme yaptığı tarih olan 15 Ocak 1940'da ise 31 Temmuz 1939 tarihinde Resmî Gazete'de yayınlanan "*Filimlerin ve Filim Senaryolarının Kontroluna Dair Nizamname*"nin yürürlükte olmasıdır. Her iki düzenleme de Dâhiliye Vekiline Ankara Komisyonunun incelemesi sonrası belli durumlarda kararı tekrar inceleme yetkisi tanımaktadır. Ancak 1940 tarihindeki red gerekçesi, yani "bir milleti tezyif etme (aşağılama)" hem önceki hem yeni düzenlemede bulunmaktadır. Karar Defterlerini inceleyen kaynakta, 1940 tarihli karar hakkında, Talimatnâme ya da Nizamname'den hangisine atıf yaptığına ilişkin bir bilgi yer almamaktadır²⁸.

10 Aralık 1937 yılında İstanbul Komisyonu, Azerî sanatçı Üzeyir Hacıbeyov'un aynı adlı operetinden uyarlanan "*Arşın Mal Alan*" adlı Amerika'da yapılan Ermenice filmin orijinal diliyle gösterimini "Ermenice propagandası ve azınlık dili olması" gerekçesiyle reddetmiştir. Film sahibinin başvurusu üzerine Ankara'da tekrar incelenen film, ilk başvurudaki gerekçeyle, 11 Ocak 1938'de alınan ittifak kararıyla gösterime uygun bulunmamıştır. Film sahibinin Dâhiliye Vekâleti nezdindeki müracaatı üzerine 18 Nisan 1938'de Ankara Komisyonu tarafından tekrar denetlenen filmin bu kez Ermenice yerine Türkçe dublajlı olarak gösteriminde bir mahzur olmadığı ittifakla kararlaştırılmıştır²⁹.

Filmlerin öndenetim şeklinde olmayıp gösterim sonrası denetlenmesi genellikle yabancı elçiliklerin şikayeti ile gerçekleşmektedir. Dâhiliye Vekili, Ankara Valiliğine gönderdiği yazıda, 1937 tarihli Fransız yapımı "*Vazife Uğrunda*" adlı filmin Alman milletini rencide ettiği gerekçesiyle Alman Elçiliği tarafından Hâriciye Vekâletine şikayet edildiğini ve filmin Ankara Komisyonu tarafından kontrol edilinceye kadar gösteriminin yasaklanmasını istemiştir. Komisyon tarafından yapılan incelemede, Talimatnâme'nin

28 Karadoğan/Öztürk, C. I, s. 42-42, 50-51.

29 Karadoğan/Öztürk, C. I, s. 43, 46-47.

3'üncü maddesine aykırı görülen filmin ülkede gösteriminin yasaklanmasına karar verilmiştir³⁰. Elçiliğin şikayetinden hareketle yasaklamanın gerekçesi, Talimatnâme'nin 3'üncü maddesinde yer alan kontrol kriterlerinden; "*Herhangi bir ırkı, herhangi bir milleti tezyif*" etmeye aykırılık olmalıdır. Dâhiliye Vekilinin gösterimde olan bir filmin tekrar kontrolünü Ankara Komisyonundan istemesinin dayanağı ise Talimatnâme'nin 9'uncu maddesinde yer alan yetkinin uygulanması olsa gerektir³¹. "*Kızıl İzdivaç (Knight Without Armour)*" adlı İngiliz yapımı filmin, 1 Aralık 1937 tarihinde yapılan kontrolünde, bazı sahnelerin çıkarılması şartıyla halka gösterilmesinde mahzur olmadığına karar verilmiştir³². Sovyet Elçiliği, Ankara'da sinemada gösterilen bu filmin, "*Sovyet ihtilali, Kızıl Ordusu ve muhâriplerine karşı tahkir edici*" mahiyette olduğu iddiasıyla yasaklanmasını istemiştir³³. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla, dostane ilişkiler sürdürülen devletlerden olan Sovyetler aleyhinde "propaganda" mahiyetinde görülen film Komisyon tarafından yasaklanmıştır. Muhtemelen Komisyon, bu yasağı, Talimatnâme'nin denetim kriterlerinden olan; "*Herhangi bir milleti tezyif etme*" maddesine dayandırmıştır. Bunun üzerine ilgili film şirketi, büyük masraflar yaptığı filmin gösterimine izin verilmesi yönünde araya İngiliz Elçiliğini, hatta İngiliz Dışişleri Bakanını koymuş³⁴, ancak filmin bazı sahnelerin çıkarılmasıyla mahiyetinin değişmeyeceği ve tekrar gösteriminin mümkün olmayacağı resmî görevlilerce ifade edilmiştir³⁵. Alman Başkonsolosluğu, İstanbul Valisine gönderdiği yazıda, gösterime girecek "*Casus Mard Rişard (Marthe Richard)*" adlı Fransız filmin Almanya aleyhtarlığını tahrik etmesi nedeniyle yasaklanmasını istemektedir. Elçilik yazışmaları usûl dâhilinde

30 Karadoğan/Öztürk, C. I, s. 33.

31 Talimatnâme'nin 9'uncu maddesinde; filmin "*gösterilmesine müsaade edildiği halde bunun mahzurlu olduğu alâkadâr vekâletçe duyulur*" ise filmin ikinci kez Ankara'da tetkik edileceği belirtilmektedir.

32 Karadoğan/Öztürk, C. I, s. 63-64.

33 Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 534/37358/150145/9/ 21 Nisan 1938.

34 TDA, 534/37358/150145/6/15 Ağustos 1938; TDA, 534/37358/150145/5/ 20 Ağustos 1938.

35 TDA, 534/37358/150145/8/ 24 Ocak 1939.

Hâriciye Vekâleti aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. İstanbul Film Komisyonunca 13 Ekim 1937’de kontrolü yapılan filmin gösterimine izin verilirken, daha sonra 24 Kasım 1937’de Ankara Komisyonunda tekrar kontrol edilmiş ve filmin bazı sahnelerin çıkarılması şartıyla gösterimi uygun bulunmuştur³⁶.

Dönemde ithal yabancı filmler yanında nadiren Komisyon incelemesine tâbi Türk filmi de görülmektedir. Karar Defterinde “*Türk Mucizesi*” adıyla kayda geçen film, eski ve yeni güncel haber veya olayları bir araya getiren bir aktüalite filmidir. “*Türk İnkılabında Terakki/İleri Hamleleri*” adıyla da bilinen film, İstanbul Komisyonunca, Ankara Komisyonu tarafından incelenmesinin lüzumlu görülmesi sonrasında Ankara’da kontrol edilmiştir. Yapılan değerlendirmede; filmin isminin değiştirilmesi, bazı bölümlerinin tamamen bazı bölümlerinin kısmen çıkarılması, bazı bölümlerde de eklemeler yapılması belirtilmiş, değişikliklerin yapıp yapılmadığını tespit etmek amacıyla da filmin tekrar denetimi kararlaştırılmıştır³⁷.

SONUÇ

Resmî Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren 1936 Sinema Film ve Senaryolarının Kontrolüne Dair Talimatnâme, 1932 Sinema Talimatnâmesi’ni yürürlükten kaldırarak 1939 yılındaki Film ve Film Senaryolarının Kontrolü Nizamnâmesi’nin kabulüne kadar yaklaşık üç yıl uygulanmıştır. Sinema tarihine veya mevzuatına yer veren temel kaynaklarda 1936 Sinema Talimatnâmesi’ni yayınlayan Resmî Gazete’nin, haber konusu yapan dönem basınının gözden kaçırılması, tabii olarak 1936 Sinema Talimatnâmesi’nin de gözden kaçmasına sebep olmuştur. Fark edilememe, temel kaynaklara dayanarak Türk sinema mevzuatını ele alan ve bugüne kadar gelen sinema literatürünün geneli bakımından da geçerli olmuştur. Buna bağlı olarak, mevzuat, hürriyet veya sansür boyutuyla sinema tarihine değinen çalışmalarda, 1932 Sinema Talimatnâmesi sonrası 1936 Sinema Talimatnâmesi atlanarak, 1939 Sinema Talimatnâmesi ele alınmıştır. 1936 Sinema Film ve Senaryolarının Kontrolü Talimatnâmesi’nin varlığını tespit, içeriğini ve uygulamasını inceleme

36 Karadoğan/Öztürk, C. I, s. 66-67.

37 Karadoğan/Öztürk, C. I, s.74-75.

amacı taşıyan bu makalenin, sinema mevzuatı tarihindeki eksik halkayı tamamlayacağı ve ilgili sinema mevzuatının tekrar gözden geçirilmesine katkıda bulunacağı umulmaktadır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'in başlangıç dönemine kadar sinemaya özgü genel hukukî bir metin konamadığı dikkate alınır, 1936 Sinema Talimatnâmesi, kronolojik sırayla; 1932, 1936, 1977 ve 1983 yıllarında ilan edilen “denetim merkezli”, soyut ve objektif kurallara yer veren sinema düzenlemelerinin ikincisi konumundadır. 1932 Sinema düzenlemesinde olduğu gibi idarî bir tasarruf olarak “talimatnâme” şeklinde yayınlanmıştır. Ancak 1932 Talimatnâmesi'nden farklı olarak 1934 Matbuat Umum Müdürlüğü ve Vazifeleri Kanunu ile 1934 Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu'na dayanarak ilan edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, “kanunî” bir dayanakla, her iki kanunda öngörülen “film ve senaryo denetimini” ayrıntılı bir şekilde belirlemek üzere çıkarılmıştır. Talimatnâme'nin, sistematik açıdan eksik, yazımda hatalı ve açıklıktan yoksun bir şekilde kaleme alındığı söylenebilir. Bu kapsamda, Talimatnâme'de; m.13-18 arasında bölüm başlıklarına yer verilmemesi, m. 4'de denetim kriterlerine yer veren 3'üncü madde yerine sehven 10'uncu maddeye atıf yapılması, çeşitli maddelerde yer verilen “vekâlet”in hangisi olduğuna ilişkin yeterli açıklık olmaması örnek verilebilir. Resmî belgelere ve dönem basınına yansıdığı üzere bazı kelimelelerin; film, “filim”, sansür, “sansör” şeklinde nispeten farklı yazılabildiği görülebilmektedir. Çalışmada metin adlarına yer vermek gerektiğinde tırnak içinde göstermek suretiyle orijinallige dikkat edilmiştir.

Talimatnâme'de, kontrol/denetim kavramı, çoğunlukla “öndenetim/sansür” anlamında gösterim öncesi safhaya, bazen de gösterim sonrası safhaya işaret eder şekilde kullanılmıştır. 1932 Sinema Talimatnâmesi'nde düzenlendiği üzere denetim yine “merkezî ve sistematik” bir usulle, İstanbul ve Ankara Komisyonlarında gerçekleştirilmiştir. 1936 Sinema Talimatnâmesi'nde, film ve senaryoların denetiminde, İstanbul ve Ankara Komisyonlarında kararlar, yapılarını oluşturan bakanlık veya Genelkurmay Başkanlığı “bürokratlar”ından oluşan bir “komisyonca” alınırken, Ankara Komisyonunun kararlarına karşı yapılan itirazlarda, bir komisyon toplanmasına rağmen, itirazın dikkate alınması ve kesin karar “Dâhiliye Vekili” tarafından verilmektedir.

Yerli film yapımının çok sınırlı olduğu dönemde, denetime muhatap olan filmlerin çoğunluğu ithal edilen yabancı yapım filmleridir. Sinemanın propaganda amaçlı kullanımının arttığı bu dönemde ülkeler arası rekâbet filmlere de yansımış, pek çok ülke diplomatik yollarla başvurarak rencide edildikleri gerekçesiyle yetkililerden filmlerin yasaklanmasını istemiştir. Sömürgeciliğin hâla sürdüğü dönemde sömürge toplumlarının, siyasî, askerî, iktisadî açıdan zayıf doğu toplumlarının aşağılanması hoş karşılanmamış ve Talimatnâme'de denetim kriterleri arasında yer bulmuştur. Böylelikle 1932 Talimatnâmesi'nde yer alanlar korunmakla birlikte yenileri eklenerek denetim kriterlerinde bir artma görülmüştür. Talimatnâme'de, toplumun eğitime yönelik sağlık ve sosyal amaçlı filmlerle, aktüaliteye yönelik filmler için ayrı bir rejim öngörülmüştür.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

1. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, (BOA), Maarif Nezareti Mektubi Kalemî (MF. MKT).
2. Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).
3. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA).

II. Kitap, Makale, Tebliğ, Tez ve Diğer Kaynaklar

Akşam Gazetesi

Alyot, Halim, Türkiye’de Zabıta, Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Akademisi Türk Polis Tarihi Araştırmaları Merkezi, Ankara 2008.

Ataman, Afif, Türk Sinemasında Sansür ve Etkileri, Sanatta Yeterlik Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Baykal, Kemal Cem, Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde 5224 Sayılı Kanun Çerçevesinde Sinema Filmlerinin Denetlenmesi ve Ortaya Çıkan Sorunlar, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi SBE, 2015.

Beyoğlu, Süleyman, İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Sineması (1895-1939), Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.

Bingöl, Mahmut/**Can Maraşlı**, Merve, “Erken Cumhuriyet Dönemi ve Öncesinde Kitle İletişim Alanındaki Yasal Düzenlemeler”, İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, S. 64, 2023, s. 155-176.

Bozis, Yorgo/**Bozis**, Sula, Paris’ten Pera’ya Sinema ve Rum Yöneticiler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2014.

Ceylan, Ayhan, “Başlangıçtan Günümüze Türk Sinema Mevzuatında Bir Denetim Kriteri Olarak “Din”, Medya ve Din Sempozyumu, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2-3 Nisan 2015, Sempozyum Bildirileri, Yay. Haz. Mete Çamdereli/Nihal Kocabay Şener/Betül Onay Doğan, İstanbul Ticaret Üniversitesi, İstanbul 2015, s. 144-152.

Coşkun, Sena, “Sinema Filmlerinin Denetimi”, Kitle İletişiminde Denetim, Edt. Ahmet Çiftçi, Adalet Yayınevi, Ankara 2021, s. 261-319.

Chowdhry, Prem, “Propaganda and Protest: The Myth of the Muslim Menace in an Empire Film (The Drum, 1938)”, Studies in History, C. 16, S. 1, February 2000, s. 109-130.

Cumhuriyet Gazetesi

Çiftçi, Ahmet, “Mukayeseli Hukuk Açısından Film Denetim Sistemleri ve 3257 Sayılı Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanununun Getirdiği Sistem”, Selçuk İletişim, C. 2, S. 1, 2001, s. 16-35.

Evren, M. Burçak, Türk Sinemasının 100 Yılı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2014.

Gökmen, Mustafa, Başlangıçtan 1950’ye Türk Sinema Tarihi ve Eski İstanbul Sinemaları, Denetim Ajans Basımevi, İstanbul 1989.

İçel, Kayıhan, Kitle İletişim Hukuku, Yenilenmiş 15. Baskı, Beta Basım ve Yayım, İstanbul 2023.

Kahraman, Özlem, Türkiye’de 1923-1950 Yılları Arasında Sinema ve Tiyatro, Yüksek Lisans Tezi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

Karadoğan, Ali/**Öztürk**, Semire Ruken, Sansür Karar Defterleri Üzerine Bir İnceleme: Türkiye’de Sinema Sansürünün Tarihi (1932-1988), C. I-III, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 2022.

Köse, Özen, Türk Sinemasında Sansür, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

Onar, Sıddık Sami, İdare Hukukunun Umumi Esasları, C. I-III, 3. Baskı, Hak Kitabevi, İstanbul 1966.

Lüleci, Yalçın, İktidar ve Sanat (1923-1950), Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Onaran, Alim Şerif, Sinematografik Hürriyet, İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Yayınları, Ankara 1966.

Önder Van Lee, Yasemin, Sinema Filmlerinin Denetiminde Genel Ahlak Kriteri, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Özgüç, Agâh, Türk Sineması Sansür Dosyası, Koza Yayınları, İstanbul 1976.

Özön, Nijat, Türk Sinema Tarihi (1896-1960), 4. Basım, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2013.

Öztürk, Serdar, Erken Cumhuriyet Döneminde Sinema, Seyir, Siyaset, Elips Kitap, Ankara 2005.

Özuyar, Ali, Hariciye Koridorlarında Sinema, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019.

Polis Dergisi, Y. 23, S. 307, 1936.

Resmî Gazete

Sansür Talimatnâmesi, İstanbul 1330.

Sim, Şükrü, Türkiye’de Sinema Filmleri ve Sansür, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.

Tarhanlı, İftar, “Sinemada Sansür Üstüne”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, C. 4, S. 1-3, 1983, s. 123-132.

TBMM Zabıt Ceridesi.

Teksoy, Rekin, Rekin Teksoy’un Sinema Tarihi, C. I-II, 3. Baskı, Oğlak Yayıncılık, İstanbul 2009.

Tikveş, Özkan, Mukayeseli Hukukta ve Türk Hukukunda Sinema Filmlerinin Sansürü, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1968.

Tongur, Hikmet, Türkiyede Genel Kolluk Teşkil ve Görevlerinin Gelişimi, İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1946.

Uçar, Emine, Türk Sinemasında Sansür Konusuna Bir Yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

Ulaş, Bahri, “Türkiye’de Film Senaryolarının Tetkiki ve Sinema Filmlerinin Kontrolü”, Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni, C. 7, S. 3-4, 1958, s. 16-26.

Usta Arslan, Kader, Türkiye’de Sinema Filmleri Mevzuatında Öndenetim, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.

Yüksel, Rahime Fulya, Sansür Bağlamında Türkiye’de Siyaset, ve Sinema İlişkisi, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

EK-1 Dâhiliye Vekâletinin 1936 Sinema Talimatnâmesi'ni Başvekâlete Sunuş Yazısı

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T. C.
DAHİLİYE VEKÂLETİ
Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü
Şubesi 2
Umumi 2958
Hususi

1111

42

22.7.1936

65

H: Sinema film ve Senaryolarının kontrolüne dair yapılan talimatnamenin sunulduğuna dair .

Yüksek Başvekâlete

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Hariçten getirilen ve ya dahilinde yapılan Sinema Filimlerinin Kontrolüne dair 932 yılında Yapılan Yüksek İcra Vekilleri Hey'etinin kararile tatbik sahasına konulan talimatnameye bazı ilâveler yapılması lüzumlu görülmiştir .

Bu itibarla matbuat Umum Müdürlüğü teşkilâtına ve vazifelerine dair olan 2444 No: kanunun birinci maddesinin " J " ve ikinci maddesinin " İ " fıkralarile 2559 No: Polis vazifesi ve Salâhiyeti kanununun 6 ıncı maddesi - mucibince sinema senaryo ve filimlerinin muayene ve tetkiklerle halka gösterilmesine izin verilmesi için Genel Kurmay Başkanlığı ile bütün Vekâlatlerin mütalealarına müraعات suretile hazırlanan talimatname ilişik olarak Yüksek huzurlarına sunuldu .

İfayı muktezasını Yüksek rey ve takdirlerine sonsuz saygılarımla arz ederim .

Dahiliye Vekili

Kararlara Ş. J. J. m.
28.7.1936 onay

Tercüme H. İnci 29.7.1936
29.7.1936

29.7.36

Kağıtların Başvekâlet Bittiye ait olduğu şubenin gün ve sayısının yazılması

28.7.1936	4	4607	2	2379
				1548

T.C. Resmî Gazete

Tesis tarihi: 7 Teşrinievvel 1336

<p><i>İdare ve gâzî işleri için Başvekkâlet Neşriyat Müdürlüğüne müracaat olunur.</i></p>	<p>13 AĞUSTOS 1936 PERŞEMBE</p>	<p>SAYI: 3381</p>
---	--	-------------------

KARARNAMELER

2

Kararname №: 5092

Sinema film ve senaryolarının kontroluna dair yeniden hazırlanan ilişik talimatnamenin mer'iyete konulması, Dahiliye Vekilliğinin 27/7/1936 tarih ve 2958/16157 sayılı tezkeresile yapılan teklifi üzerine İcra Vekilleri Heyetinin 29/7/1936 toplantısında onamıştır.

29/7/1936

REİSİCÜMHUR
K. ATATÜRK

Başvekil	Adliye Vekili	Millî Müdafaa Vekili	Dahiliye Vekili
İSMET İNÖNÜ	Ş. SARACOĞLU	K. ÖZALP	Ş. KAYA
Hariciye Vekili	Maliye Vekili	Maarif Vekili	Nafia Vekili
Dr. T. R. ARAS	F. AĞRALI	S. ARIKAN	A. ÇETİNKAYA
İktisad Vekili	Sihhat ve İctimai Muavenet Vekili		
C. BAYAR	Dr. R. SAYDAM		
Gümrük ve İnhisarlar Vekili	Ziraat Vekâleti V.		
R. TARHAN	C. BAYAR		

Sinema film ve senaryolarının kontroluna dair talimatname

Başlangıç

Matbuat Umum Müdürlüğü teşkilâtına ve vazifelerine dair olan 2444 numaralı kanunun birinci maddesinin (J) ve ikinci maddesinin (I) fıkraları ile 2559 numaralı Polis Vazife ve Salâhiyet Kanununun 6 ncı maddesi mucibince sinema senaryo ve filimlerinin muayene ve tetkikleriyle halka gösterilmesine izin verilmesi işbu talimatname hükümlerine bağlıdır.

(İlk muayene yeri)

Madde 1 — Filim kontrolu bir defaya mahsus olmak üzere İstanbul Valiliğince daimî olarak seçilecek hususî bir salon veya muayyen bir sinemada ve İstanbulda aşağıda yazılı komisyon tarafından yapılır. Kontrol esnasında alâkadarlardan başka kimse bulunmaz.

9 uncu madde mucibince itirazın yapılacak kontroller Ankara Valiliğince gösterilecek muayyen bir sinemada yapılır.

(Başvurma yolu)

Madde 2 — Sinema senaryo ve filiminin muayenesini isteyen kimse İstanbul Valiliğine bir dilekçe ile başvurur. Dilekçeye bağlı beyannamede filimin adı, uzunluğu, enliligi, hangi dilde ve hangi müellifin ve müessesenin eseri olduğu (eser operadan, operetten, piyesten veyahut bir romandan alınmışsa bunların dahi orijinal isimleri ve müelliflerinin adları) tasrih edilecektir.

Ayrıca filimin senaryosunun, söz ve şarkılarının orijinal metni ve filme geçen her türlü yazıları (mektup, kitap ve gazete parçalarının) Türkçeye çevrilmiş örneklerle filim müessesesi tarafından bu filim için gönderilmiş ilân ve afişler her üyeye ikişer tane verilmek üzere verilecektir. Bu beyanname ve suretler kontrol zamanından bir hafta evvel komisyon üyelerine tevzi olunur.

Her üye kendisine verilen suretlerden birisini derhal men-sub olduğu vekâlete gönderir. Vekâlet lüzum görürse bu filim hakkında talimat verir. Yabancı memleketlerden getirilen filimlerin kontrolu gümrük muamelesi görülmeden evvel yapılır. Filimler tahsis olunacak salon veya sinemaya gümrüğün mührü altında gönderilip muayeneden sonra da muayene komisyonunun mührü altında gümrüğe geri gönderilir. Muayene mahalline mühürlenmeden gönderilecek olan filimler bir gümrük memurunun nezareti altında götürülüp aynı suretle geri getirilecektir.

(Yasaklar)

Madde 3 — 1 - Herhangi bir devletin Türkiyede siyasi propagandasını yapan,

EK-2 1936 Sinema Talimatnâmesi'nin Resmî Gazete'de Yayınlanmış Metni

Sayfa : 7054

(Resmî Gazete)

13 AĞUSTOS 1936

II - Herhangi bir ırkı, herhangi bir milleti tezyif eden,
III - Şark milletlerini, müstemleke haklarını aşağı, yabancı mahlûklar şeklinde gösteren, onlar aleyhinde propaganda yapan.

IV - Din propagandası yapan,

V - Umumî terbiye ve ahlâka muğayir olan ve askerlik şeref ve şevkini kıran

VI - Memleketin inzibat ve emniyeti bakımından zararlı olan,

VII - Cürüm işlemeğe tahrik eden,

VIII - Zamanın geçmesini yıpranmış ve perde üzerinde gözleri yoracak derecede eskimiş olan filmlerin gösterilmesine izin verilmez.

Madde 4 — Dahilde yapılacak filmlerin evvelâ senaryolarının komisyonca tetkika tâbi tutulup bu talimatnamenin 10 uncu maddesinde yazılı vaziyetlere uygun görülen senaryolarda tadilat icra veyahut bu senaryonun filime çekilmesi menolunur. Senaryo mevzuu filime çekildikten sonra film halinde komisyonca tekrar kontrol veya icab eden tadiller yapılır.

(İzin vesikası)

Madde 5 — Gösterilmesinde mahzur olmadığı anlaşılan filmlerin verilen beyannameye göre mahsus defterine yazılarak sıra numarasi konur. Ve aşağısı muayeneyi yapan komisyon üyeleri tarafından imza edilir. Sonra Emniyet Müdürlüğü tarafından film sahibine mühürlü ve imzalı izin vesikası verilir. Ve bu vesikaya filmin beyannamesine göre evsafı yazılır ve bu filmin baş tarafına geçirildikten sonra artık bu film hiç bir yerde kontrola tâbi tutulmaksızın Türkiye'nin her tarafında gösterilir. Kontrol defteri Emniyet Müdürlüğü'nün bu işle alakalı bürosutarafından tutulur. Memleket dahilinde yapılan merasime veya umumî manzaralara aid olup sinemaya alınacak fotoğrafların alınması için polisten izin alınır. Ve bu gibi fotoğraflar komisyonca kontrol edilmeden yabancı memleketlere gönderilmez.

(Kontrol komisyonu)

Madde 6 — Kontrol komisyonu Dahiliye Vekâletince Emniyet İşleri ve Matbuat Umum Müdürlüklerinden ve Miliî Emniyet Reisliğinden gösterilecek birer memurla Kültür Bakanlığınca tayin olunacak bir mümessilden teşekkül eder. Emniyet Müdürlüğü bu komisyonun tabii azasındandır. Askerliği alakadar eden filmlerin muayenesinde Büyük Erkanîharbiye Reisliğince bir mümessil bulundurulur.

Ekonomik ve tarım ve sağlık ve sosyal filmlerde alakalı vekâletlerin mümessilleri davet olunur.

Komisyonca vali başkanlık eder veya üyelerden birini vekil yapar.

Madde 7 — Komisyonca muayene olunan filmlerin bazı parçaları kesildikten veya ismi değiştirildikten sonra gösterilmesinde mahzur olmadığına kanaat hasıl olursa o kısımlar ve isimler sahibinin rızasile kestirilir veya değiştirilir. Kestirilen parçalar bir kutuya konularak üzeri komisyonca mühürlenir ve mühürlenene bu kutu gümrük ambarında muhafaza olunur.

Filmin diğer kopyesi varsa memleket haricine götürüleceği vakit sahibinin talebi üzerine kesilen parçalar geri verilir.

Tadilen gösterilmesine izin verilen filmlerin kesilen kısımlarının gösterilmesine imkân bırakmamak için keyfiyet İstanbul Valiliğine diğer vilâyetlere tamim ve Dahiliye Vekâletine bildirilir.

Madde 8 — Haftada dört gün olmak üzere muayene gün ve saatleri komisyonca tesbit olunur ve her defada iki filminden ziyade kontrol yapılmaz.

(Komisyon kararlarına itiraz)

Madde 9 — Filmleri tetkik eden komisyon azaları tarafından ihtilâf hasıl olur veya gösterilmesine müsaade edildiği

halde bunun mahzurlu olduğu alakadar vekâletçe duyulur veya film hakkında verilen karara sahibi kanaat etmezse ikinci defa olarak tetkik edilmek üzere Ankaraya celb ve alakalı vekâletin mümessillerinden mürekkeb bir komisyon marifetile ikinci defa kontrol olunur.

Bu tetkik sonunda evvelki komisyonun kararı tasdik veya reddolunur. Bu komisyonun kararına da film sahibi itiraz ettiği takdirde film sahibi iddiasını müdellel bir tarzda ve kararı cerheden esbabı tahriren Dahiliye Vekiline verir. Dahiliye Vekili lüzum görürse kendi riyaseti altında komisyonu yeniden toplar ve filmi yeniden muayene ettirir ve kat'î karar verir.

Madde 10 — İstanbuldaki kontrol komisyonu üyelerinden birinin itirazı filmin ikinci kontrola gönderilmesi için kâhdir. Ankarada karar ekseriyetle verilir. Muhafif kalan üye mucib sebepleri yazar. Dahiliye Vekili lüzum görürse bu itirazı nazarı dikkate alır ve kendi riyaseti altında komisyonu toplar ve kat'î kararı verir.

(Filmlerde Türkçe yazılar)

Madde 11 — Her filmde izahlar ancak Türkçe yapılır. Bu Türkçenin sade, düzgün ve temiz bir dille ve güzel bir yazı ile yazılmış olması şarttır. Bu yazıların halkın kolayca okumasına imkân bırakacak normal bir müddet zarfında gösterilmesi lâzımdır.

(Masraflar)

Madde 12 — 1 inci ve 2 nci maddelerde yazılı işlerin icab ettirdiği masrafları filmlerin beyannamelelerini, senaryolarını da getirip götürmek ve komisyon üyelerine dağıtmak ve kontrol salonunu temizlemek gibi işlerini görmek için lüzumlu masraflar, kontrolü istenen filmin sahip veya acentaları tarafından ödenir.

Madde 13 — Halkın sağlığı terbiyesini yükseltmek, bulaşıcı ve salgın hastalıklardan korumak üzere meccanen gösterilecek ve Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti tarafından yabancı illerden getirilecek veya memleketimizde yaptırılacak olan sıhhi ve içtimai filmler bu kontrola tâbi değildir. Ancak bu filmlerin senaryoları ve ne zaman ve hangi şirket veya şahıs tarafından yapıldığı ve filmin nerede konuracağı hakkındaki bilgiler İç Bakanlığa verilir.

Madde 14 — Türk vatandaşlarına gösterilecek filmler hususî mahiyette ve hususî mahallerde olsa da bu talimat hükümlerine tâbidir.

Madde 15 — Kontrol komisyonu kontrol ettikleri sinema filmleri arasında terbiyevî veya hususî mahiyette film bulunduğu takdirde 1593 numaralı Hıfzıssıhha Kanununun 167 nci maddesine göre altı yaşından yukarı çocukların görebileceklerini de kararlarında göstermeleri lâzımdır.

Madde 16 — Sinema filmlerinin kontroluna dair olan 9/6/1932 tarih ve 12979 ve 26/12/1933 tarih ve 15489 № talimatnamelerin hükümleri kaldırılmıştır.

Muvakkat madde — Türkiye'de alınacak aktualite filmleri ile diğer filmler için ayrıca bir talimatname hazırlanmaktadır. Şimdilik bu gibi filmleri alacak olanlar mahallî mülikye âmirine aktualite filmleri için programlarını diğer filmler için üçer nüsha üzerinde tertib olunmuş senaryolarını vermek suretile müracaat edeceklerdir.

Mahallî mülikye âmirleri bu gibi müracaatların cevabını Dahiliye Vekâletinden alacakları direktifler üzerine verilir.

Madde 17 — Bu talimatname neğri tarihinden muteberdir.

Madde 18 — Bu talimatname hükümlerini Dahiliye Vekili yürütür.

1593 numaralı kanun	1489 sayılı Resmî Gazetededir.
2444 "	" 2713 "
2559 "	" 2751 "
15489 numaralı talimatname	2600 sayılı Resmî Gazetededir.
12976 "	" 2153 "

EK-3 1936 Sinema Talimatnâmesi'nin Tadilini Teklife Verilen

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİT. C.
İAŞVEKÂLET
KARARLAR MÜDÜRLÜĞÜ
Sayı :

Dosya işaretleri

151
51Evrakın Numarası 2631
19281
Tarihi 5-9-972
Yazan memur K. Coşkun
Yazı tarihi 13.7-972
Muavin
Beyaz eden
Beyaz tarihi 141
Karşılaştıranlar
Sadıra No. 6
2639
Merbutatı
Sevk tarihi 15-7-37
KaydedenDEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ5/7/937 tarih ve Emriyet . 2631/11281 sayılı tez-
kereye karşılıktır:Sinema film ve seneryolarının kontrolü hakkındaki
talimatname bütün Vekilliklerin ve Genelkurmay Baş-
kanlığının mutaleaları alınarak suretile meriyet mev-
kiine korulmuş ^{bu} mezkûr talimatnamede
değişiklik için de aynı memakların mutaleaları alın-
dıktan sonra teklif yapılmasını dilerim. ^{münasip}
alacağımı aygırlar-Başvekil n.
Lüsteğar

Düşünceler

K
11 771
15 331
2
3072

Emre Coşkun

yaz K.G.